

Бърнард Шоу

ЧОВЕК И СВРЪХЧОВЕК

*

ДИЛЕМАТА НА ДОКТОРА

София, 2022

George Bernard Shaw
MAN AND SUPERMAN
THE DOCTOR'S DILEMMA

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Аглика Маркова, превод, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-0978-5

БЪРНАРД
ШОУ

ЧОВЕК И
СВРЪХЧОВЕК
— ПИЕСИ —
ДИЛЕМАТА
НА ДОКТОРА

Превод от английски
Аглика Маркова

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧОВЕК И СВРЪХЧОВЕК (1903)

Посвещение във формата на писмо до Артър Бингам Уокли	9
ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ	45
ВТОРО ДЕЙСТВИЕ	91
ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ	116
ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ	190

ДИЛЕМАТА НА ДОКТОРА (1906)

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ	227
ВТОРО ДЕЙСТВИЕ.....	263
ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ	280
ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ	307
ПЕТО ДЕЙСТВИЕ	323

ЧОВЕК И СВРЪХЧОВЕК

ФИЛОСОФСКА КОМЕДИЯ

(1903)

ПОСВЕЩЕНИЕ ВЪВ ФОРМАТА НА ПИСМО ДО АРТЪР БИНГАМ УОКЛИ*

Драги ми Уокли,

Веднъж ме попитахте защо не съм написал пиеса за Дон Жуан. Лекомислието, с което поехте тази ужасяваща отговорност, по всяка вероятност вече Ви е накарало да забравите своя въпрос; днес обаче часът на разплатата удари: Вашата пиеса е пред Вас. Наричам я „Вашата пиеса“, защото *qui facit per alium facit per se*** . Трудът и резултатите са мои, но за духа, съдържанието, философията и въздействието върху младите сте отговорен само Вие. Когато ми подхвърлихте идеята, вече бяхте на възраст и ме познавахте добре. Не са минали и петнадесет години откак ние двамата, единамислещи пионери на Новата журналистика*** на своето време, променихме завинаги театралната и оперната критика, използвайки я като средство да налагаме собствените си възгледи за живота. Следователно не може да твърдите, че не Ви е ясно естеството на силата, която сме вкарали в действие. От мен очаквахте да *epater le bourgeois*****; тъй че ако сега въпросният буржоа започне да протестира, ще го насоча към Вас като към отговорния за случилото се. И Ви предупреждавам, че ако направите опит да отхвърлите отговорността си, ще заподозра, че тази пиеса Ви се е сторила прекалено благоприлична. Мен петнадесетте години ме направиха по-стар и по-сериозен. У Вас не забелязвам подобна подобаваща промяна. Вашето дръзко и

---

* Артур Бингам Уокли (1855–1926) – английски театрален и литературен критик, известен най-вече с театралните рецензии, които пише за в. „Таймс“ в продължение на двадесет и шест години. (Всички бележки под линия, без изрично упоменатите, са на преводача.)

** Който действа чрез другите, действа от свое име (лат.).

*** Така наричали появилите се в Англия в края на XIX в. печатни издания, специално предназначени да задоволяват вкуса на масовия читател с литературни, развлекателни и сензационни публикации.

**** Скандализирам порядъчния буржоа (фр.).

несериозно поведение напомня на любовта и желанието на Дездемона: засилява се с всеки ден. Вече никое от авангардните списания не смее да Ви се меси и единствено авторитетният „Таймс“ е дотолкова извън всяко подозрение, че може да си позволи да Ви контролира и поучава; но дори и в „Таймс“ понякога са принудени да благодарят, че не всеки ден се появяват нови пиеси, тъй като всяко подобно събитие подбива авторитета му, преобразява баналностите в епиграми, предвижданията – в остроумие, благоприличието – в изисканост, и дори почтеността се превръща в проклетия заради критиките, в които, по силата на вестникарските традиции, не се подписват с името си, ами се налага да се самоидентифицирате с какви ли не екстравагантни фрази, вмъкнати между редовете. Не съм сигурен, че това не предвещава буря. През осемнадесети век революцията избухва във Франция малко след като хората, които си купуват „Енциклопедия“, откриват, че тя се списва от Дидро*. На свой ред, когато си купувам „Таймс“ и откривам там Вашето име, пророческото ми ухо долавя тракането на коли с осъдени от двадесети век.

Само че не това ме безпокои в момента. Тревожа се да не би моята пиеса за Дон Жуан да Ви разочарова, защото на сцената няма да видите нито едно от Дон Жуановите mille e tre приключения**. За да Ви омилостивя, нека обясня какво имам предвид. Ще ми възразите, че непрекъснато обяснявам. Впрочем това е любимият Ви упрек към мен: че което представям като драма, било чисто и просто някакви обяснения. Но пък не бива да очаквате да се съглася с Вашето неразбираемо, претенциозно, придирчиво раздражение. Длъжен сте да ме приемете какъвто съм: разумен, търпелив, последователен, старателен, готов всяка минута да се извиня; човек с темперамента на гимназиален учител и амбициите на клисар. Вярно, литературният привкус на моите произведения, който по някаква случайност се нрави на британския читател, отклонява вниманието от характера ми, но

---

* Енциклопедия, издадена от Дени Дидро (1713–1784) през втората половина на XVIII в., която включва текстове от автори като Волтер и Русо, отявлени противници на системата.

** Хиляда и три (ит.) – броят на жените, които според Моцартовата опера са обезчестени от Дон Жуан в Испания.

независимо от това характерът ми си остава непроменен. При тежавам съвест, а съвестта винаги е притеснена и се стреми да се обяснява. Вие пък, точно обратното, сте убеден, че мъж, който анализира съвестта си, напомним жена, която обсъжда благонравие то си. Единственото морално качество, което благоволявате да ни демонстрирате, е силата на остроумието Ви; единственото изискване, което признавате публично, е изискването на артистичния Ви темперамент за симетрия, елегантност, стил, фитнес, изтънченост и чистота, направо божествени, ако не и нещо повече. Обаче амвонът на истината е моята съвест: дразня се, ако хората са доволни, когато трябва да се усещат недоволни; и се старая да ги накарам да мислят, докато се убедят, че са грешни. И да не Ви харесва моята проповед, ще се наложи да я преглътнете. Повярвайте ми, другояче не мога.

В предговора към „Три пиеси за пуритани“ съм обяснил затрудненията на нашата съвременна английска драма, принудена да разсъждава почти изключително върху случаи на сексуално привличане, а същевременно поставена под възбрана да разисква станалото в тези случаи, да разисква дори неговото естество. Вашето предложение да напиша пиеса за Дон Жуан буквално ме предизвика да разработя темата като драма. Предизвикателството беше толкова голямо, че си струваше да го приема, понеже, като си помисли човек, макар да разполагаме с много драми, чиито герои и героини са влюбени, поради което са длъжни съответно да се оженят или в края на пиесата да загинат, или пък чиито взаимни отношения са усложнени от женитбените закони – да не споменаваме по-леко мислените пиеси, писани според традицията, която налага незаконната любов да е едновременно зловеща и чаровна, – не разполагаме със съвременни английски пиеси, в които причина за действието да е естественото привличане между половете. Именно затова настояваме актьорите ни да са красиви. Именно по това се отличаваме от държави, давани ни за сравнение и пример от нашия приятел Уилям Арчър*: техният сериозен характер срещу детинския театър, който произвеждаме ние. Там Жулиетите и Изолдите, Ромеоците и Тристановците могат да бъдат наши майки и бащи. Не е тъй с английската

---

* Уилям Арчър (1856–1924) – английски театрален критик и драматург, приятел и съмишленик на Шоу.

актриса. На героинята, в която тя се превъплъщава, не се позволява да обсъжда елементарни отношения между мъже и жени: цялото ѝ романтично чуруликане, заимствано от романите, всичките ѝ чисто правни дилеми по въпроса дали е омъжена или „измамена“, нито докосват сърцата ни, нито разбунват умовете ни. И за да се утешим, трябва просто да я гледаме. И си я гледаме; красотата ѝ подхранва изпосталелите ни емоции. Понякога мърморим неучтиво срещу дамата, тъй като не играе толкова добре, колкото добре изглежда. Но в една драма, в която, независимо че е посветена на секса, сексуалният акцент всъщност липсва напълно, красотата е за предпочитане пред актьорското майсторство.

Ще доразвия тази мисъл пред Вас, тъй като сте прекалено умен и няма да подемете смехотворен протест срещу парадокса, че този път съм поел в правилната посока. Защо редките ни дискусии по проблеми от сексуален характер на сцената ни се струват тъй отблъскващи и потискащо безинтересни, та и онези, които са най-силно убедени, че сексуалните отношения трябва да се разискват открито и свободно, не са в състояние дори да се престорят, че се наслаждават на тези безрадостни опити за социално саниране? Не е ли причината в това, че самите те са напълно безполови? И каква формула се прилага обикновено при такива пиеси? Да кажем, че една жена е в конфликт или е била въвлечена в конфликт със закона, който регулира отношенията между половете. Следователно мъжът, който се влюбва в нея или се оженва за нея, е въвлечен в конфликт с определена обществена условност, според която е длъжен да не одобрява въпросната жена. Вярно, конфликтите на отделните хора със закона и условностите може да бъдат драматизирани като всички останали човешки конфликти; но те са чисто правни, а фактът, че искаме да знаем много повече за скритите отношения между мъжа и жената, отколкото за отношенията между мъжа, жената и съда, или между тях двамата и частните съдилища на махленските матрони, поражда онова усещане за увъртане, неудовлетвореност, дълбока неуместност, повърхностност, пълен провал в извисяването и частичен провал в интереса, което Ви е познато от театралните представления точно както и на мен от честите ми посещения в неуютните театрални сгради, при които откривам, че популярните ни драматурзи са започнали да подражават (или поне така си мислят) на Ибсен.